

Egy vállalkozás köszöntése

Pontosan tíz esztendővel ezelőtt, 1967—1968 fordulóján dolgoztam fel a hazai napi- és hetilapokban, valamint képesújságokban magyarul megjelent természet-tudományos anyagokat, azzal a szándékkal, hogy felmérjem: a rendelkezésre álló keretek között mennyire sikerült az ismeretterjesztés mindig időszerű feladatait elvégezni. A felmérés eredményeinek közlését V. András János, a *Művelődés* akkori főszerkesztője vállalta (*Művelődés*, 1968. 3., 5.). Egy országos és egy megyei napilap (*Előre*, *Igazság*), két ifjúsági folyóirat (*Jóbarát*, *Ifjúmunkás*), három „szakosított” lap (*Munkásélet*, *Falvak Dolgozó Népe*, *Dolgozó Nő*) és egy képes hetilap (*Új Élet*) feldolgozása készült el. A tudományos ismeretterjesztő cikkek témakörök és folyóiratok szerinti megoszlásának számszerű, táblázatos feldolgozása, a számadatok kiértékelése több apró aránytalanságra és esetlegességre is felhívta akkor a figyelmet, a teljes sajtóanyag áttekintéséből pedig világosan kirajzolódott — idézem az egykori cikk megállapításait — „az a visszás helyzet, hogy bár a legtöbb... kiadványunk bőséges irodalmi-művészeti anyagot közöl, és vannak kimondottan filológiai beállítottságú magyar nyelvű folyóirataink... hiányzik egy olyan kiadvány, amelynek elsődleges célja és tervszerű feladata a tudománypopularizálás... Ez a hiány még jobban érezhető akkor, ha a közölt ismeretterjesztő írásoknak az egész sajtótérhez viszonyított súlyát próbáljuk mérlegre tenni: a népszerűsítés részaránya elenyésző sajtóéletünk egészéhez mérve... Tudatosítani kell, hogy a kortárs valóságot... legalább annyira formálják ma a tudomány eredményei, mint a művészi ambíciók. Ennek a ténynek viszont előbb vagy utóbb sajtópolitikánkban is tükröződnie kell... A feladatok tisztázása és a lehetséges megoldások felvázolása szocialista államunk legfőbb célkitűzéseinek, társadalmunk szellemi felvirágoztatásának nyújtott lényeges hozzájárulás lehetne.”

Az 1967-es helyzetre ma már mint történelemre emlékezünk. Az említett, meglehetősen időrabló felmérés jogosságát azonban igazolja az is, hogy összehasonlítási alapul szolgálhat egy újabb, igényesebb felmérés számára. Erre most a sürgető felkérés záros határidejének szorításával nincs ugyan lehetőség, de a közismert tényekre, az utóbbi évek tapasztalataira alapozva nyugodtan állítható, hogy az elmúlt tíz esztendő alatt a tudományos ismeretterjesztés terén nagyot léptünk előre. Javult és bővült képes folyóirataink ez irányú munkája, felzárkózott feladatának nagyságához az *Ifjúmunkás* tudományos anyaga, rendszeresen közöl tudományos műhelytanulmányokat a *Korunk*, legutóbb egy egész évkönyvet szentelve ennek a témakörnek, külön enciklopédia-rovat jelentkezik hónapról hónapra a *Művelődés*ben stb. 1971. január 1-től *A Hét* hasábjain immár nem megtűrt jövevény, kényszerből fogadott vendég, de házigazdaként van jelen az állandó tudományos rovat, 1977 augusztusában pedig (a pontos születésnapját gondosan titkolva) megjelent *A Hét* negyedik, függőségében is független ismeretterjesztő mellékletének, a TETT-nek (*Természet—Ember—Tudomány—Technika*) első száma.

Az önálló ismeretterjesztő melléklet megvalósításokkal kivívandó jelentősége az eddig megjelent két szám alapján még inkább csak sejthető, mintsem megítélhető, szerepét azonban tudni lehet és érezni, értékelni kell.

Huszár Sándor, *A Hét* főszerkesztője, az új vállalkozáshoz írott beköszöntő soraiban a mellékletet gondozó szerkesztők — Ágoston Hugó, Baróti Judit, a második számtól kezdődően Rostás Zoltán, valamint a vállalkozás tulajdonképpeni megindulása előtt tragikus hirtelenséggel elhunyt Dankanits Ádám — nevében lényeglátóan fogalmazott, amikor arra hívta fel a figyelmet, hogy „a tudomány... az emberi érintkezés eszköze... a tudományos ismeretek tára a nyelvhez hasonlít, amely összeköt vagy szétválaszt, attól függően, hogy kik és hányan beszélnek, értenek... feladatunk ennek megfelelően a nyelvműveléshez hasonlít. Széles tömegekkel akarjuk megismertetni a tudományos fogalmakat. Meg akarjuk kedveltetni a tudományos és a tudománnyal való gondolkodást... Tudományos ismeretterjesztő

BÁNYÁSZNAK LENNI JÓ

Mintha egy régi, gyötrelmes emléket idéző, megkopott hangszalagot hallgattam volna, vallomást az egykori föld alatti munkáról — hol meg-megborzongva, hol csodálkozva, hogy voltak, akik annak idején erre az embertelenül nehéz munkára vállalkoztak. E kemény férfiak egyikét ismertem meg Fülöp Ákos személyében, aki élete negyvennyolc évéből huszonhétet töltött bányában, jelenleg a balánbányai Bányaiipari Vállalat szakszervezeti bizottságának elnöke, s aki most — elhallgattatva a régi hangszalagot, amely oly tanulságos emlékeket őriz a múltból — a mai bányászletről kezd beszélni, s a következőket mondja:

— A valóság igazi arca a régi és az új összevetéséből derül ki a legszemléletesebben; ezért beszéltem az egykori bányászletről. Még volna mondanivalóm, de ennyi talán elég volt ahhoz, hogy mindenki megértse, milyen hatalmas változás állt be a munkakörülményekben, általában a bányászleletben mostanság — s főleg a legutóbbi években. Több tucat érvet hozhatok fel az elöítételek eloszlatására, minden olyan szülő meggyőzésére, akinek a gyermeke bányaiipari profilú középiskolát végez például a mi iskolacsoportunk keretében, hogy a balánbányai Bányaiipari Vállalathoz kerülni egyáltalán nem jelent holmi „lealacsonyodást” vagy „eltemetkezést” valahol az isten háta mögött; ellenkezőleg, megtiszteltetést jelent azokhoz a férfiakhoz — a szó igazi értelmében vett férfiakhoz — tartozni, akik a nap huszonnégy órájában egyszer sem ejtik ki a hősiesség szót, de mind a huszonnégyben hősiess tetteket hajtanak végre. Mi több, bányásznak lenni ma nemcsak megtiszteltetést jelent, hanem olyan mesterség birtoklását is, amelyet méltán irigyelhet mindenki.

— Igen, az érvek meggyőzőek — veszi át a szót Vasile Păunescu elvtárs, a személyzeti és tanulmányi osztály főnöke. — Meggyőzőek mind a bányász-életforma, mind a munkakörülmények tekintetében. Régen egy vajúr tizenhat órát dolgozott az előhajtásban; ma ugyanazt a munkát négy óra alatt végzi el a nagy teljesítményű és fordulatszámú, modern fúrógépekkel. S ma nincs egyetlen olyan előhajtás sem, ahol a fúrás ne „vizesen” történne; a port teljesen kiküszöböltük a fúrásnál. S a robbantásnál úgyszintén. Robbantás után működésbe lép a vízporlasztó, amely finom „vízport” szór szét a levegőben, s így leköti a port és megnevesíti a kitermelt ércet, úgyhogy a következő — teljesen automatizált — munkafázis, az érc csillékbe rakása során sem keletkezik por. Mellesleg megjegyyezve, a naponta termelt érc mennyisége 8—13 tonna emberenként. De hogy visszatérjek a porra, azt nemcsak a már említett vízporlasztók küszöbölik ki, hanem az állandóan működő szellőzőberendezések is, úgyhogy por nem keletkezik a szállítás során sem, pedig közel száz, mintegy másfél tonnás csillékn hordja a felszínre folytonosan az ércet, elektromos és Diesel-motoros vontatómozdonyok segítségével.

A föld alatti és a felszíni munka több mint 90 százaléka teljesen gépesített. Ha csak ennyit mondok is a jelenlegi munkakörülményekről, azt hiszem, sokat mondok; ez a szám mind az emberek fizikai erőfeszítésének lényeges csökkenését, mind a termelékenység növekedését kielégítően jellemzi. De sólnom kell a föld alatti munkában oly fontos világi-tási berendezésekről is — arról, hogy mind a főfolyosókat, mind az előhajtásokat villanyvilágítással láttuk el, s hogy minden bányásznak van saját villanylámpája; s meg kell említenem a folyosók és előhajtások modern rendszerű aládúcolását, vasbeton- és acél-szerkezetekkel való tökéletes biztosítását. Mindennek következtében a bányászat ősrégi mestersége napjainkra teljes mértékben megújult, korszerű lett, ami természetesen nem maradt hatás nélkül a bányászok tudatára sem, s hozzájárult a szüntelenül fejlődő szocialista társadalomra jellemző új típusú ember kialakításához.

Évente — hangsúlyozom: évente — négy és fél millió lejt fordítunk munkavédelemre vállalatunknál. S ez nemcsak a bányászok sisakkal, gumicsizmával, munkaruhával és lámpával való ellátását jelenti, ami magától értetődik; beletartozik minden olyan munkát elvégzése, minden olyan felszerelés és berendezés működtetése is, amely a föld alatt és a felszínen dolgozók egészségét, épségét biztosítja. Felelősségteljesen oktatjuk a munkavédelmi szabályokat, szigorúan megköveteljük a betartásukat, ellenőrizzük az előhajtásokat robbantás előtt és után, hogy elejét vegyünk a meglazult ércötömegek váratlan leszakadásának, intézkedünk a hatékony aládúcolást és a por teljes kiküszöbölését illetően, amiről már beszéltem — s így elérjük, hogy a munkabalesetek számát majdnem nullára csökkenttük, és legjobb úton vagyunk a szilikózis végleges felszámolására felé.

— Nézzünk körül azonban a felszínen is — veszi át a szót újra Fülöp Ákos. — Kezdjük az iskolával. Már említettem, hogy különleges gondot fordítunk a szakképzésre, a

bányász mesterség rangjának emelésére, annál is inkább, mert a bányász szó ma még túl általános és bizonytalan értelmű a köztudatban, holott magas szakképzettséget követelő, korszerű foglalkozást jelent. De erre jól fel kell készülni. Mi ezt a felkészülést két szakaszban biztosítjuk a jelentkezők számára: az elsőben elméleti kiképzést adunk bizonyos színvonalig, a másodikban a munkahelyek szervezéséhez és a munkascoportok vezetéséhez szükséges gyakorlati ismereteket nyújtunk. Ezzel párhuzamosan gondoskodunk minden dolgozó önképzésének, továbbképzésének lehetőségeiről, amiben a városunkban működő általános iskolák és az ipari szakliceumok is segítségünkre vannak.

— Mire számíthat egy újonnan munkába álló bányász? — kérdem. — Milyen „légkör” veszi körül abban az időszakban, amelyben elkezd beilleszkedni a bányászok nagy családjába?

— Először is tiznapos kiképző tanfolyamon vesz részt; szakemberek oktatják a munkavédelmi szabályokra és vezetik be a bányászok sajátos „életterébe”, a föld alatti világba. Ebben az időszakban napi 69 lej fizetést kap és ingyen szállást, étkezni pedig a munkába állása utáni fizetése számlájára étkezhet. Mint mondtam, városunkban több általános iskola működik, szám szerint három, s ezen kívül a kétfokozatos szakliceum — a mi iskolacsoportunk — bányászati és villamosipari tagozattal; melléjük sorakoznak a többi oktatási intézmények, az óvoda s a bölcsőde, amelyekből még egy-egy épül. 2500 lakás áll rendelkezésünkre, s most épül újabb 300, valamint négy tömbház, amelyekben 1600 nőtlen dolgozót helyezünk el. Kibővült az étkezde is, hogy eddigi jó hírét megőrizhesse; — gondolom, már ennyi is kielégítő képet nyújt a bányászok életkörülményeiről.

Mi itt rezet bányászunk, ami elég ritka fém, nem mindenhol fordul elő, s ahol előfordul is, nem biztos, hogy a kitermelése gazdaságos. Ugyanilyen ritka, különleges emberpéldány a rezet termelő bányász. Hadd említsek meg néhányat közülük, akikre büszke vagyok; büszke vagyok, hogy a társuk lehetek, mint ahogy büszke lehet rájuk egész hazai bányászatunk. Közönséges, gyakran előforduló nevek jutnak eszembe, e nevek viselői azonban — akár a rézérc — olyan emberek, akikkel nem találkozni úton-útfélen. Iordache Bocu brigádvezető például három öccsével dolgozik, s hónapról hónapra 130 százalékos tervteljesítést ér el; Ioan Grecu és Ioan Munteanu hasonlóképpen; az utóbbi minden hónapban hat-nyolc tonna ércet termel ki terven felül a brigádjával. Szócs Áron szintén kitűnő bányász, akárcsak Mihai Ungureanu, aki harmincéves ember létére vállalatunk legnagyobb brigádjának élén áll. Tunyogi Lajosra úgy emlékszem, mint aki munkába állásakor azt mondta, egy évet dolgozik itt, aztán elmegy; — azóta eltelt tizenkét év, s még mindig itt van, és egyike legjobb bányászaiknak. Constantin Stereş brigádvezető a terv 30—40 százalékos túlteljesítésével büszkélkedhet minden hónapban, Mihai Daciú pedig két-száz tonna érc terven felüli kitermelésével — s hasonló eredményeket ér el Ferencz Árpád, János István, Lendereczki János is, valamint sokan mások.

— Tudja, miből lehet látni legjobban, mennyire igyekvő egy bányász? — szól közbe a személyzeti osztály főnöke. — A gépkocsijából. Vagyis abból, hogy mennyit keres. Vannak, akik a havi 7000—8000 lejt is elérik, tehát nemcsak szép mesterséget folytatnak, de jövedelmezőt is. Igen, a pártvezetés mindig különleges gondot fordított a mi iparágunkra, a bányászok elsőként részesültek az 1977. augusztus 1-től életbe lépett fizetés-emelésben, s ez itt — balánbányai viszonylatban — a jövedelem 19,2 százalékos emelkedését jelentette, vagyis azt, hogy az átlagos fizetés például az augusztusra tervezett 2913 lejről 3152-re ugrott. Egy csoportvezető, akinek korábban 2620 lej volt a nettó keresete, most 3124 lejt kap kézhez, s elérheti a 3340 lejt — ami persze csupán az alapfizetése. Mikor egy bányász nyugdíjba megy, minden év után, amelyet a bányában töltött, másfél évet számítanak fel neki, tizenöt évi föld alatti munka után pedig minden újabb évben egy-egy félévvel csökken a nyugdíjkorhatára. Mindezen kívül a pártvezetés legújabb intézkedése értelmében, amelynek célja életkörülményeink szüntelen javítása — minden bányász naponta egy adag meleg ételt kap ingyenesen. Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy a bányászok munkahelyükre szállítása és hazaszállítása ugyancsak vállalatunk gondja, és ennek a vállalat akkor is eleget tesz, ha az illető dolgozók a köz-
zben laknak.

— Gondolom, hogy ennyi előnyös feltétel közepette sok az újjanban munkába álló, s kevés az, aki eltávozik; más szóval nincs nagy „kaderfluktuáció” Balánbányán.

— Pontosan így van, örömmel fogadjuk az új jelentkezőket, akik számára az eddig felsoroltak mellett még más előnyöket is biztosítunk. Ingyenesen kapják a munkaruhát, a munkavédelmi felszerelést; az első három hónapban — ameddig hozzászoknak a sajátos munkafeltételekhez — 30 százalékos normacsökkentést élveznek; szakképesítő tanfolyamokra iratkoznak be, amelyre időtartamára kiemeljük őket a termelésből, de a fizetésüket, az előző három hónap átlagát, továbbra is megkapják; a különféle szakképesítő tanfolyamok sikeres elvégzése után a fizetésük lényegesen növekszik. Már amikor munkába áll-

nak, meleg és barátságos légkör veszi körül mindannyiukat; a régi, tapasztalt bányászok szeretettel, figyelmesen vezetik be őket a közösségbe és munkába — úgyhogy az egyedül-lét, a magány, a tanácstalanság érzését nem ismerhetik. Mind munkahelyükön, a brigád-ban, mind szabad idejükben otthonra lennek; problémamentesen illeszkednek be a kö-zösségbe.

— Hallottam, hogy ön egy rendkívül hatékony, hazánkban először itt bevezett, új technológia kidolgozója — fordulok Rácz Attila igazgatóhoz.

— Nem kidolgozója, csupán alkalmazásának a kezdeményezője, s azoknak is csak az egyike, mivel az eljárás bevezetése már régóta foglalkoztat jó néhányunkat.

— Miről van szó tulajdonképpen?

— Ismeretes, hogy a fejtésekben kirobbantott érc helyét „be kell tölni”, a kitermelt anyagtömeget más anyagtömeggel kell pótolni a munkahelyek biztonsága érdekében. Nos, a régi technológia szerint, amely nehézkes volt, sok erőfeszítést és többletmunkát igényelt, az érc kirobbantása során keletkezett üregeket kőbányákból származó zúzott kővel töltöt-tük meg. Most a rézérc feldolgozása során hátramaradó, ércet nem tartalmazó kőzeteket, az ún. meddőt használjuk erre a célra: ezt a képlékeny anyagot megfelelően kiképzett csövezeték viszi az egyes munkahelyekre, hidraulikus nyomás alatt. Eltekintve a lényeges munkaerő-megtakarítástól, az eljárás előnye egyebek között az is, hogy a képlékeny meddő az üregeket tökéletesen kitölti, és ott megszilárdulva az eddiginél sokkal nagyobb biz-tonságot nyújt.

— Mi fűződik még Rácz Attila mérnök nevéhez a bányáiparban s az itteni kiterme-lésben?

— Huszonegy évi munkám eredményéről kérdez, de ezzel én magam nem vagyok elégedett, sőt azt hiszem, még bizonyos „behoznivalóim” vannak. Nem akarok itt a régebbi nehézségekre hivatkozni, hiszen azokat szerencsésen legyőztük. Rézérc kitermelésünk meg-indulásakor jóval kevesebb mennyiséggel számoltunk, mint amennyit ma valóban kiterme-lünk, s a szervezés annak megfelelően történt; képzelhető, hogy a termelés növekedése mennyi új feladat elé állított minket, mennyi fejtőrést, erőfeszítést igényelt. Mindegyre újabb beruházásokat eszközöltünk az energetikai alap, a vízellátás stb. biztosítása érde-

kében, átszerveztük és korszerűsítettük a kitermelést, gondoskodtunk az ércfeldolgozás fejlesztéséről — s mindezeket természetesen nem végezhattük csákánnyal és lapáttal, amolyan „hajrá neki” módon; a modern technika és tudomány egész szellemi és anyagi fegyvertárát kellett bevetnünk, és hogy ezt megtehessek, ugyanezt előbb el kellett sajátítanunk. S mondom, hogy — bár sok újítást és modern eljárást vezettünk be — még egyáltalán nem vagyok elégedett; sok minden nyűzsög a fejünkben, aminek megvalósítására még ez után kerül sor.

— Megkérdezhetem, mit jelent a bányászati az ön számára?

— Mindent. Elégtételt, beteljesülést, sikert — igaz, néha kemény küzdelmet, néha sikertelenséget is, ám ha az előbbieket összeadom, s kivonom belőle az utóbbiakat, nem jövök ki rosszul. Legfőbb elégtételem az, hogy vezető szerveink magukévá tették itt született terveinket, elképzeléseinket, s így ezek rendre megvalósultak. Ezt látva, az emberek bizalma megnőtt saját lehetőségeinkben, s kialakult az a légkör, amely fő feltétele minden eredményes tevékenységnek — a bizalom és önbizalom légköre, amelyet egyre újabb sikerek állandósítanak.

A BALÁNBÁNYAI BÁNYAIIPARI VÁLLALAT

Balánbánya, Hargita megye, csikszentdomokosi
vasútmegálló

FELVESZ

következő kategóriájú munkásokat:

- SZAKKÉPZETT MUNKÁSOKAT — bányászokat, segédbányászokat és csillekezelőket fejtési munkálatokhoz;
- SZAKKÉPZETLEN MUNKÁSOKAT — ugyancsak fejtési munkálatokhoz, szakképesítési lehetőséggel bányász és segédbányász szakmában.

Az 1977. augusztus 1-től érvényes fizetésemelés szerint, a 188/1977. törvény értelmében, valamint a föld alatti termelőmunkát végzők számára előirányzott újabb 5 százalékos fizetésemelés után, a 330/1977. törvény értelmében, a dolgozók 2218—3570 lej javadalmazást kapnak, szakképzettségüktől és szolgálati idejüktől függően. Ezenkívül a föld alatt dolgozó minden munkás naponta egyszer, a váltásba induláskor MELEG ÉTELT KAP INGYENESEN.

Globális akkordban dolgozva, a munkások az említett összegeknél lényegesen nagyobb javadalmazást érhetnek el.

A vállalat munkásai a következő előnyöket élvezhetik: DIJMENTES munkavédelmi felszerelés, munkaruha 50 százalékos kedvezménnyel, INGYENES elszállásolás a vállalat munkásotthonában; családosok számára lehetőség szerint lakás tömbházakban stb.

Az újonnan munkába állók az alkalmazkodási időszak után kéthónapos szakképesítő tanfolyamon vehetnek részt; ezalatt nem dolgoznak a termelésben, fizetésüket azonban — az előző három hónap átlagát — változatlanul megkapják.

Lehetőségük nyílik továbbá a következő tanulmányok elvégzésére: általános iskola; I. és II. fokozatú gépipari és elektrotechnikai szakliceum; bányagépészeket és lakatosokat képző szakiskola.

Étkezés a vállalat étkezdéjében. Napi három étkezés ára: 16 lej. A vállalat napközivel és bölcsődével rendelkezik.

ALKALMAZÁSI FELTÉTELEK: 18—45 év közötti életkor. Szükséges iratok: személyazonossági igazolvány, katonakönyv, munkakönyv, elszámolási igazolvány az előző munkahelyről. Alkalmazás esetén a vállalat az útiköltséget visszatéríti.

Bővebb felvilágosításokért az érdeklődők a helyi munkaerő-elosztó hivatalokhoz, valamint a vállalat megbízottaihoz fordulhatnak.

ÖSFOGLALKOZÁSBÓL — MODERN IPARÁG

Eleinte semmit sem tudtam. Mert ha azt mondom, hogy „keveset” tudtam erről a vállalatról, amelynek keretében annyi minden, csak látszatra egyszerű dolog történik, azt jelenti, hogy semmit sem tudtam. Most azonban a Hargita megyei I.P.I.C.C.F. — azaz vasúti építkezések számára termelő iparvállalat — igazgatója, Rákosi Zoltán elvtárs szivesége folytán, aki ezt lehetővé tette számomra, valamint a szakszervezeti bizottság elnökének, Nagy Jenő elvtársnak köszönhetően, aki elkísért ide, itt vagyok egy dombtetőn Csikszereda közelében, egy kőbányában: a vállalat fontos termelőegységét látogatom meg.

Mintha egy filmet néznék. Borzongató hideg. Lábunk alatt a domb, előttünk a kőbánya. Süt a nap, de — ahogy errefelé mondják — „foga van”; még erősebb fogai vannak azonban annak a roppant exkavátornak, amely itt előttünk a hegyből kirobbantott kőtömeget mardossa. Maga a robbantás már megtörtént, azt sajnos, nem láthattam: meg kell elégednem a kőbánya meredek falának látványával, amely mintha a hegy büszke homloka volna, s amelyen mintha mély sebeket ejtene minden darab leválasztott kő. Kurkó Károly exkavátora ide-oda forogva harapdálja a leomlott kő alkotta kisebb hegyet, amely egyre fog; egy „szájtátással” mintegy tonnányit ragad fel, és a billenőkocsikba potytyantja. Két-három fordulat, s egy kocsi máris tele; a kő mehet a rostára. Később majd oda is elkísérem, hanem most Kurkó Károlyt várom; látom, leszáll roppant masinájáról.

— Három-négyszáz tonnával rakok fel egy váltásban — mondja. — Ha jó a szervezés, ütemesen járnak a kocsik, nincs fennakadás. Egyedül? Nem, kérem, nem vagyok egyedül: itt a hegy, itt az exkavátorom, itt vannak a billenőkocsik vezetői, lenn a völgyben és mindenhol emberek — velük vagyok. Ja, hogy itt egyedül dolgozom? Hát hányan dolgozunk? Százan? S mivel: vésővel, kalapáccsal, csákánnyal? 1977-ben vagyunk, kérem, nem egypár évtizeddel ezelőtt, amikor követ fejteni még rabnak való munka volt, azért is végezték többnyire rabok. Most egy ember elég egy hegynék. Most minden gépesített — ez a vonal, ugyebár, ez a célunk. S jó ez így, kérem. Na, megjött a billenőkocsi, nem várakoztathatom — akkoriban dolgozunk; a vizontlátásra.

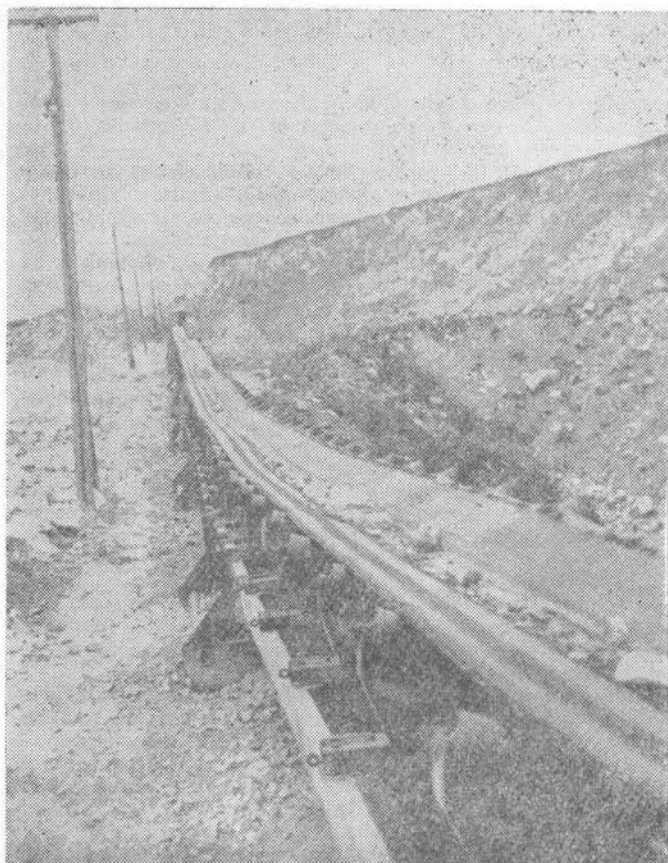
Elindulunk a zúda felé. Mire a Dacia odavisz, a billenőkocsi is megérkezik; kifordítja a követ a rostákra, s az apróbb-nagyobb márványdarabok (kristályos mészkő) elindulnak a szállítószalagokon, hogy majd — kellő méretekre való felaprózásuk után — tovább folytassák útjukat az ország valamennyi városa irányába, ahol ilyen anyagot igénylő építkezések folynak. Binder Attila elvtárs, a madarasi kőbányához tartozó csikszentdomokosi fejtés műhelyfőnöke magyarul kezdi, mi volt itt jó néhány évvel ezelőtt, amikor ő idekerült, s beszédes számadatokkal példázza a fejlődést:

— 1964-ben alig több mint 40 ezer tonna volt az össztermelésünk; ma háromszor annyi. Mozaik-kőből akkor évente szállítottunk hat-hétezer tonnát, jelenleg havonta szállítunk kétszer annyit. Ez valami, nem? S ezzel párhuzamosan nemhogy nőtt volna a munkaslétszám — ellenkezőleg, csökkent; azelőtt átlag huszonnégy ember dolgozott egy váltásban, ma a három váltás összlétszáma negyvenöt ember. Hát akkor hogy ugrott meg így a termelés? Modern technológia bevezetésével, nagy teljesítményű zúzógépek, szállítószalagok, vibráló rosták, MS típusú szemcsészők és több más korszerű berendezés segítségével, szóval az összes munkafolyamatok gépesítésével — kezdve a nyers kő kitermelésével, s végezve a zúzott kő elszállításával rendeltetési helyére, a felhasználókhoz. De persze ez nem azt jelenti, hogy az ember lényegtelen tényező nálunk. Bármennyire döntő is a gépesítés, az említett eredményeket nem érhattük volna el olyan hűségessé, munkájukat szerető emberek nélkül, mint például Bíró Ferenc, az itteni egység párttitkára vagy Török István, az új feldolgozó részleg gépésze; mint Bíró Antal gépész, Boricz Péter robbantómester, Boricz József és Ágoston Árpád gépkocsivezetők — s még sokan mások.

Száznegyven dolgozó; száznegyven öntudatos, odaadó, jól képzett ember. 1977. március 4. után napi tizenkét órát dolgoztak; a fővárosnak s az ország több más, földrendés sújtotta helységének fokozott szükségére volt építőanyagokra, amelyeket itt bőkezűen kínálnak a kőtermő hegyek. Évmilliók, talán évmilliárdok felhalmozott kincse ez a kő, érdemes volna utánanéznem egy geológiai szakkönyvben — most azonban nincs idő, indulnunk kell vissza Csikszeredára. Sötét van, mire megérkezünk, de a vállalat székházában még javában égnek a lámpák, és az igazgató, Rákosi Zoltán mérnök sem öltözött még „civilbe”, hogy hazamenjen, csak a bányászsisakot tette le a fejéről.

Figyelmesen hallgatom gyorsan pergő, a vállalat fejlődésének lényegét megragadó szavait:

— A megyei helyiipari vállalat (I.J.I.L.) helyében „létesültünk”, mint a vasúti építkezések számára termelő iparvállalat (I.P.I.C.C.F.), s ez profilváltással járt együtt. Nemcsak

Nagy teljesítményű szállítószalag a kőfejtésben

számos új, modern berendezést helyeztünk üzembe a kőbányában s a feldolgozó és osztályozó egységekben, de — az új profilnak megfelelően — ezek gyártását is megkezdjük. Ha körülnéz itt az udvaron, a műhelyekben, máris több olyan terméket láthat, amelyek eddig nem szerepeltek termelési tervünkben: például silók és különféle vasúti objektumok építéséhez szükséges fémszerkezetek, a kőfejtéshez és -feldolgozáshoz szükséges berendezéseket — szállítószalagokat, vibráló rostákat, szemcsészőket stb. Balánbánya számára az ércetörő golyósmalmokhoz szükséges alkatrészeket gyártunk, melyeket megrendelünk eddig Nagybányáról szerzett be. Most kezdtük el a traktor-kabinok gyártását is, az első széria ötven darabja még itt van a műhelyekben — és ezt a termelési ágazatunkat 1978-ban erősen felfejlesztjük, amivel hazzajárulunk egyik fontos gazdasági célkitűzésünk, a csikszeredai traktorgyártás megvalósításához. S hogy újra a kő kitermelésére és feldolgozására térjék, ebben az ágazatban az a célunk, hogy minden műveletet gépesítsünk, hogy a legkorszerűbb technológiai megoldásokat alkalmazzuk, hogy minimumra csökkentjük a dolgozók fizikai erőfeszítését és maximumra emeljük a munka termelékenységét — egyszerűen, hogy az évezredek múltra visszatekintő, szinte ősfoglalkozásnak nevezhető „kőfejtést” modern iparrá változtassuk.

Természetes, hogy a profilváltás, az új, sokrétű feladatok ellátása nagy felelősséget ró a Hargita megyei I.P.I.C.C.F. dolgozóira; ám az is természetes, hogy ők lelkesen és odaadóan igyekeznek megfelelni a legfelső párt- és államvezetés megítélésének. Megítélés ez az elvárás, hiszen a vállalat új termelési ágazatainak kiteljesedésével Csikszereda a szóban forgó iparág élvonalába lép, s olyan gépekkel és berendezésekkel látja el az építőanyagipart, amelyeket eddig behozatalból kellett biztosítani. E néhány évvel ezelőtti ügylehet még csak ábrándnak tűnő tervek napjainkra megvalósultak, s a jövőbeli fejlődés irányát is megszabják.

ÚJ PROFIL, ÚJ LEHETŐSÉGEK

Eddig valahányszor a csíkszeredai I.U.P.S.-ről hallottunk, a vállalat profiljának ismeretében mindenféle erdő- és faipari gép, felszerelés jutott eszünkbe — a vállalat ugyanis ezek számára gyártott cserealkatrészeket. 1977. október 1-től kezdve azonban le kell szoknunk erről az automatizmusról; a vállalat profilja megváltozott, a cserealkatrészek gyártását átvette egy ipari egység Gyergyószentmiklóson, s itt ezentúl lánctalpas traktorok készülnek. Igen, egyszerű cserealkatrészek — egyes darabok és kis sorozatok — helyett különféle méretű lánctalpas traktorok, nagy sorozatban, az ipar és a mezőgazdaság különféle szektorai számára.

Túlzott merészség volna a rendelkezésre álló szűk keretben megpróbálkoznom a fenti tényből következő nagy változások freskójának megfestésével. Hiszen valóságos ütközet folyik itt október 1-től, hogy a vállalat, az egész munkaközösség sikerrel tehesen eleget a pártvezetés által elébe állított nehéz, de szép feladatnak. Inkább néhány dolgozót hallgatok meg — fiatalokat, mint maga a vállalat is, mint a csíkszeredai traktorgyártás; fiatalokat, akik éppoly pontosan-szabatosan beszélnek a szakmai kérdésekről, amilyen nyíltan az érzelmeikről — a lelkesedés, olykor a pillanatnyi letörés, az újabb nekilendülés, majd a győzelem ama perceiről, melyeknek feszültségét nem lehet voltokban kifejezni.

Benjamin András almérnök, szerszámműhely:

— Mi tagadás, készületlenek voltunk. Szinte röptében vettük át az új gépeket, s ugyanúgy kezdtük meg a különféle szerszámok, sablonok és mérőeszközök előállítását. Még le sem szereltük egykori gépeinket, hogy a gyergyószentmiklósi új egység elszállíthassa őket, s már érkeztek a nekünk szánt gépek, amelyeket azonnal fel kellett szerelnünk és munkába állítanunk; olyan volt, mint amikor beköltözől egy házba, amelynek azelőtti lakója még nem költözött ki. Elképzzelheti, mit jelent ez. De megértettük a helyzetet és kettőzött erővel dolgoztunk.

Lukács Lajos, az esztergaműhely főnöke:

— Legfontosabb volt a szükséges szerszámok és mérőeszközök gyors elkészítése, hogy nekifoghassunk a munkának az új gépsorokon. Tudnivaló, hogy elsősorban ezektől függ a termékek minősége. Igaz, hogy az I.P.A.T. szállította gépekkel együtt ilyen felszerelés is érkezett, de meg kell mondanom, hogy ez sok kívánnivalót hagyott maga után; ki kellett javítanunk, egyes darabjait egészen át kellett alakítanunk, hogy hasznát vehessük.

Október 1-ig a traktorok lánctalpainak egyes alkatrészeit még az I.P.A.T. gyártotta, s nem volna tisztességes dolog azt állítani, hogy ezek nem voltak jók. De álszerénység volna elhallgatni, hogy a mieink jobbak — ezt ők is elismerik. Nagyszerűek voltak a szerelőink! Miközben a gyergyószentmiklósi I.U.P.S. még nem vitte el tőlünk örökölt gépeit, az újonnan érkezett gépek három-négy óra alatt kerültek a helyükre; azt mondtam, kérem, három-négy óra alatt, ne napot írjon!

Murza Márton géplakatos, a vállalati KISZ-titkár helyettese:

— Már hallhatta, mi volt itt: gép gép hátán, a régiek még nem mennek, az újak jönnek, le- és felszerelés egyidőben, párhuzamosan, ugyanazzal a gárdával. Majd a gyors alkalmazkodás az új technológia követelményeihez — épp akkor, amikor legjobb szak-

embereink egy része Gyergyószentmiklósról ment. Hanem a közösség megállta a helyét, s nem dicsekvésképpen mondom, de ebben a fiataloknak is részük volt. Mint ahogy most is az újabb sikerekben.

Mihail Breazu, tervezőosztály:

— Minden nehézség ellenére már októberben hat különböző, az U 650-es típusú traktorhoz való alkatrész gyártását kezdtük meg. Nem titok, hogy ilyen cserealkatrészekre mindenütt nagy szükség van, főleg a mezőgazdaságban, s ennek fedezésére több gépsort helyeztünk üzembe. Ezek a gépek a brassói traktorüzemből jöttek egy rend segédfelszereléssel, amit sürgősen pótolnunk kellett. Nagy elismeréssel kell szólnom szerszámlakatosainkról, akik ezt elvégezték, valamint szerelőinkről, akik a gépsorokat beállították; nekik köszönhető, hogy nemsokára megkezdhattuk egy egész sereg újabb alkatrész gyártását is.

Mircea Sighinaş mester, önfelszerelő részleg:

— Egy vállalat, egy termelőegység effajta profilváltozása a munkacsoportok, részleglek átszervezését is maga után vonja. Ennek következtében állt át a mi részlegünk is közvetlen termelőmunkára; főleg konténereket készítünk, s eddig több mint négyezer kész darabról számolhatok be.

Deák Tibor főmérnök:

— Ha nem sikerült volna átállnunk az új profilra, számtalan „objektív nehézségre” hivatkozhattunk volna mentségül, és ez nem is lett volna túlzás. De hát erre nincs szükség, mint ahogy nem volt szükség az emberek noszogatására, biztatására sem; mindenki megértette, miről van szó, milyen helyi és országos gazdasági érdekek fűződnek a gyors profilváltáshoz, s jelszavak helyett mindenki csak azt az egyszerű igazságot hangoztatta, hogy „meg kell csinálni” — és íme, megcsináltuk. Mégpedig nem akárhogy, hanem jól. Ezt bizonyítja az, hogy az új profilra való áttérés után már az első hónapban 101 százalékban teljesítettük áruterelési tervünket, a termelt áru összértéke pedig 104 százaléka az előirányozottnak. Hat százalékkal növekedett a munka termelékenysége — miközben mintegy kétszáz emberünk ment át szolgálati érdekből a gyergyószentmiklósi I.U.P.S.-hoz.

Vállalatunk kapuja nyitva van mindenki előtt, aki nálunk akar dolgozni, és aki magas fokon akarja elsajátítani a különféle fémipari szakmákat. Szakiskolánk működik Gyimesen — de megfelelő szakképzést biztosítunk dolgozóink számára a munkahelyen is, gondoskodunk továbbképzésükről, s elősegítjük tanulmányaik folytatását. Munkaközösségünk összeforrt, de nyitott közösség; készségesen és szeretettel fogad magába új embereket, akik számára — állítom — ez nyereséget jelent. Nem óhajtok azonban senkit csupán a szavak erejével meggyőzni; aki szeret a dolgokról a maga szemével meggyőződni, hát jöjjön, látogasson meg minket — függetlenül attól, hogy mérnök-e vagy almérnök, lakatos-e vagy esztergályos, tapasztalt mester-e vagy még szakképzetlen fiatalember.

EMIL CIULEI reklámriportjai

I. P. Cluj, Muncipiul Cluj-Napoca 1977-3059, 3617. ex.

mellékletünk fokozatosan azt a szerepet igyekszik betölteni, hogy... elősegítse a romániai magyar olvasók ilyen értelmű integrálódását."

Nem kétséges, hogy ennek a nem kis vállalkozásnak a sikere szerkesztőktől, szerzőktől és olvasóktól, hazai szellemi közéletünk jóformán minden tagjától függ. De ebben a bonyolult társadalmi-kulturális-nyelvi óraszerkezetben a fősúly (a fel-fogás, szervezés, felelőség, kéziratgondozás és korrekktúra — egyszóval az egész kiadói „robot”) a szerkesztőkre nehezedik. A *Hét* immár nyolc éves fejlődése során jól bevált módszer, az olvasókkal való együttműködés, együttgondolkodás és egyttalalulás valójában nem csökkenti, hanem — a szervezés és munka megny-nységét tekintve — növeli a TETT szerkesztőire nehezedő terheket. Ezeket a terheket, a teljesítményt a maga teljességében csak a *Hét* tudományos anyagainak számbavételével együtt lehetne felmérni. Ez azonban most itt nem feladatunk. Mindössze annyira vállalkozhatunk, hogy az indulás pilla-nata után felbecsüljük a szerkesztők és munkatársak eddigi együttműködésének eredményeit, választ keressünk a *mit, hogyan, kikkel és kiknek* kérdésekre.

1. Mindössze két szám alapján úgy lehet legnehezebb a *mit?* kérdésre vála-szolni. A TETT (akkor még TET — *Tudomány és Technika*, illetve *Természet és Technika*) vajudásának idején, megszületése előtt, vita volt arról, hogy tematikus, súlypontos vagy a tarka magazin jellegű szerkesztés jegyében kerüljenek nyom-dába a kéziratok. A vita tulajdonképpen még nem dőlt el; az első szám a tema-tikus összeállítások mellett, a második — szükségmegoldások kellemetlen mellék-izével — inkább ellene szól. A szórakozva tájékoztató, az elméleti megközelítésű, szemléletmódosító és a gyakorlati hasznosságot szolgáló anyagok mennyiségét és minőségét tekintve szintén az első szám kínálkozik inkább mércének; ebben a ko-moly szakmai töltetű cikkek, a felelős, döntési joggal rendelkező, magas beosz-tású orvosokkal készített interjúk nagy tájékoztató értékűek. Osztatlan sikert arat-tak (a további folytatások reményével) a hasznos gyakorlati tanácsokat közvetítő, az orvos és a beteg kapcsolatára, a beteg magatartására, jogi helyzetére vonatkozó írások, azok a bizonyos konkrét ismeretek, melyek megszerzésére és megtartására alkalmazhatóságuk haszon szempontjai serkentenek. Szerencsések a szöveg közé tördelt (klasszikus) idézetek, a csontig ható orvosi humor (szövegben és képbén) és az elnagyoltsága, pontatlansága ellenére is hasznos magyar—román orvosi kis-zótár. A számot a munkatársak életrajzi adatai s a *Hétben* megjelent fonto-sabb egészségügyi cikkek és a romániai magyar orvosi irodalom sajnos nagyon ke-vés, de majdnem valamennyi kiadványának címjegyzéke egészíti ki. A 64 oldal-nyi terjedelmű, sűrűn szedett és változatosan tördelt füzet egészében sokkal többet ad, mint amennyit belső borítóján „A tartalomról” ígér!

2. A megvalósítás mikéjntje — a *hogyan?* — a kevésbé ünnepi, már nem bemutatkozó jellegű második szám alapján mérhető fel jobban. E szám tartalmi tájékoztatója azt sejteti, hogy itt három, önállóan induló tematikus összeállítás cikkanyaga (vagy azoknak egy-egy elkészült része) áll össze ökológiai—turiszti-kai/természetvédelmi—balneológiai hármasszögűvé, ami így 64 lapra sűrítve együtt nagyon sok, külön-külön viszont igen kevés. Az ökológia nemcsak (és elsősorban nem) divatos beszédtema, hanem gyorsan fejlődő és a gyors fejlődés minden gyermekbetegségében szenvedő szintetikus tudomány. Saját fogalomrendszere van, és ezt a bevezetőben megfogalmazott tájékoztatót segítő szándék jegyében pinto-san, egyértelműen a lényegét láttatóan kell tárgyalni. Elvi kérdés, és ezért nem hagyható szó nélkül legalább az egy számon belül egységes — vagy az ezúttal hiányolható kisszótár segítségével egységesíthető — szóhasználat (közeg — kör-nyezet; ökológiai rendszer — ökoszisztéma; élőtömeg — biomassa, de nem bio-tömeg stb.). Ugyancsak elvi kérdés a mellékletben a kép és a szöveg egységének, a vizuális memóriában a leírt szónál sokkal biztosabban rögzülő képanyag szer-ves kiegészítő szerepének a biztosítása — annál is inkább, mert láthatóan itt kí-sért leginkább az „ollózó technika” gyors és kényelmes, de kevésbé szerencsés megoldásainak a veszélye (például a beiktatás helyén többnyire értelmetlen és az összekapcsoltságban egyébként is működésképtelen „fogaskerek-diagramok”). To-vábbra is követendő gyakorlat a jó címekek és figyelemfelkeltő belső alcímekkel való tagolás (jó példa a 21. oldalon, kevésbé jó a 9. oldalon). A környezetvédelem-nek pedig a szerkesztők szempontjából az írások szellemi környezete vé-delmével, a megtévesztő adatkezelés, a semmitmondó üresjáratok kíméletlen ki-szűrésével kell kezdődnie. Jó a számban az oldottabb és tömönyebb írások rit-musa, nagy lehetőségek maradtak viszont kihasználatlanul (reklám-szempontból is), amikor — bizonyára a nyomdatechnikai nehézségek miatt — sem az emberről, sem a természetéről nem került maradandó emléknymot hagyó szép fénykép az olvasók elé. Hogy ez nem lett volna még az adott lehetőségek között sem ha-szontalan, azt a némaságában kedves „szchizofónia—illusztráció bizonyítja.

3. A szerkesztő és a szerkesztmény szempontjából egyaránt fő kérdés, hogy kik írják a lapot — esetünkben a TETT-et. Tény, hogy a jó tudományos tájékoztatást nálunk (és kevés kivétellel szerte a világon) nem a hivatásos ismeretterjesztő írók, hanem az ismeretek hivatásos termelői és terjesztői, a főiskolai előadók, egy-egy szakkérdésben jól tájékozott tudományos kutatók, tanárok végzik. Külön elemzést érdemelne, hogy ki miért vállalja, és kinek miért kellene vállalnia ezt a feladatot. A TETT szerkesztői általában felelősségtudattal és jó érzékkel törekedtek egy-egy részterület elérhető szaktekintélyeinek a megszólaltatására; részben ez a törekvés lehet az oka annak, hogy az eddig felsorakoztatott szerzők mintegy 70 százaléka életének hatodik évtizedében vagy azon túl jár. Azt viszont már meggondolkoztató jelenségnek kell tekinteni, hogy a szerzőgárdának mindössze 5 százaléka fiatalabb 35—40 évnél, és egyetlen, ebből a korosztályból való főiskolai vagy középiskolai tanár sem szerepel a szerzők között. A középiskolai tanárok egyébként is alig jelentkeznek — mindössze 5 százalékát jelentik a két szám szerzőinek. Meggondolva azt, hogy bevallott mércének a középiskolai tudásanyagot tekintjük, valamint azt is, hogy ez a kategória ismeri legjobban a most fejlődő olvasónemzedék ízlését és igényeit, az ismeretterjesztés hivatásos művelőinek a derékhadát joggal hiányolhatjuk. Ezért csak részben kárpótol az, hogy a szerzők 60 százaléka többnyire élete delén túllépett főiskolai előadó.

4. Végül — és elsősorban — kinek szerkesztenek a szerkesztők és írnak a lap munkatársai? Az évtizedes mérlegkészítés rendjén úgy ítéltető, hogy a társadalmi méretű változások a csirázástól a szárbaszökkenésig (egy-egy új nemzedék felnövekedése) tíz-tizenöt év alatt tapinthatók ki jól. Sokoldalúan fejlett szocialista társadalmunk építésének a sodrában a TETT indulása fontos közművelődési eseménnyel — a hazai középiskolai oktatásügy átszervezésének időszakával esik egybe. Új lehetséges olvasó (vagy számára érdektelen dolgokat nem olvasó) nemzedék növekszik fel az elkövetkező tíz esztendő alatt, olyan nemzedék, amelyek az iskola-pad és az esztergapad mellett egyszerre és egyidőben állja meg a helyét. Élet-útja a mienkénél jóval korábban kötődik az emberi tudás egy adott fogalomrendszeréhez, gondolkodásmódjához, szóanyagához. Egy irányba haladva a szétartó erővonalak mentén akarva-akaratlan távolodik a másiktól, a számára idegen, ismeretlen tudományok fogalomrendszerétől. Ezért felbecsülhetetlen a TETT szerepe és jelentősége, amely minden egyes vonzó számával a kapcsolatteremtést, a beköszöntőben említett integrálódást segítheti. Ezért köszöntjük osztatlan örömmel és fokozott várakozással a vállalkozást.

Sz. A.

ROMÁNIA ÚJKORI TÖRTÉNELME KORSZAKOLÁSARÓL (Era socialistă, 1977. 19.)

Az elmúlt években historiográfiai vizsgálódásunk területén jelentős helyet foglalt el a történeti korszakolás kérdése. A probléma iránti tudományos érdeklődés jegyében zajlott le ez év júniusában a Bukaresti Egyetem Történeti és Filozófiai Karának kétnapos vitatülése. Damian Hurezeanu a vitautülés elhangzott felszólalásából kiinduló tanulmányában kizárólag az újkori román történelem periodizálásával összefüggő kérdések és szempontok tisztázására szorítkozik.

A korszakolás problémájának tudományos igényű megközelítése feltételezi a szükségszerűen egyedi formákban kibontakozó történelmi folyamat megértésének, s ezen belül a korszakváltás ismeretjegyeit hordozó minőségi különbségek felismerésének képességét.

A történelmi periódus körülhatárolásának első kísérlete a felvilágosodás korához fűződik. Cellarius német törté-

nész 1700-ban az emberiség történetét az ókor, a középkor és az újkor időszakaszaira osztja, s e hármas tagolásban tartalmilag kifejezésre jut a társadalomfejlődési fokozatok egymást követő rendszere: rabszolgatartó rend, feudalizmus és a szabad munkaerőre támaszkodó, modern termelés.

Hazai viszonylatban első ízben A. D. Xenopol műveiben találunk korszakkutatásra utaló megállapításokat. Az *Istoria românilor din Dacia Traiana* című összefoglaló munkájában kísérletet tesz a román történelem nagyobb egységeiben kitapintható sajátos jegyek megfogalmazására. N. Iorga az *Istoria poporului românesc* című szintézise anyagának elrendezésében szintén felvilán egy bizonyos fokú korszakelhatárolási tendencia.

A két világháború közötti historiográfiai kutatás megújulásának légkörében a marxista történetírás hazai képviselői élénk érdeklődéssel fordultak a történelmi periodizáció problémája felé. A fenti időszakban figyelemreméltó tanulmányok láttak napvilágot P. Constantinescu-Iași és Lucrețiu Pătrășcanu tollából.

A periodizáció kulcsfontosságú kérdése a korszak és társadalmi-gazdasági alakulat összefüggéseinek elemzése. Az alakulat fogalma egy adott struktúrára utal, melynek egymáshoz kapcsolódó elemei meghatározott funkciót töltenek be; kidolgozott működőképes struktúrárt tétel fel, mely alkalmas arra, hogy a történelmi létszférát új megjelenési formák, alakváltozások irányába terelje. A tanulmány szerzője erőteljesen hangsúlyozza a korszak és a társadalmi-gazdasági alakulat fogalmi különbségét. Minden történelmi periódus középpontjában jelen van a korszak jellegét, sajátos arculatát determináló társadalmi-gazdasági alakulat. De a korszak fogalmilag tágabb, s időhatárai nem szükségszerűen azonosak a társadalmi-gazdasági alakulat metszésvonalával. Például a román történelem újkori periódusa — mint általában Európában — időben megelőzi a társadalmi-gazdasági alakulat megjelenését.

Történészeink nagy része az újkori román történelem kezdetének az 1821-es Tudor Vladimirescu vezette felkelés időszakát tekinti. De nem vitás, hogy a történelmi valóság különböző szféráiban kibontakozó változások már a XVIII. században — különösen annak második felében — egyre erőteljesebben jelzik a korszakforduló közeledését. A parasztok személyi szabadságának biztosítása, a kézműipari termelés térhódítása, a csereviszonyok kibővülése integráns részei a korszakváltás tényét hangsúlyozó társadalmi-gazdasági politikai folyamatoknak.

A hazai újkor történetének beható vizsgálata lehetővé tette a XIX. század nagy történelmi eseményeinek marxista szellemű átértékelését. Történészeink az új szemlélet alapján kezdtek hozzá a nemzeti önszemléli folyamat kulcskérdéseinek vizsgálatához. Ebben az összefüggésben döntő jelentőséget nyert az 1821-es és 1848-as évek forradalmi megmozdulásainak, Moldva és Havasalföld egyesítésének (1859), valamint a nemzeti függetlenség kivívásának (1877) marxista szellemű rekonstrukciója.

Összefoglaló igényű tanulmányának záró fejezeteiben Damian Hurezeanu tömören vázolja a XIX. század második felében és a XX. század elején lezajló társadalmi-gazdasági-politikai változásokat. A XIX. század utolsó évtizedeiben differenciálódó fejlődésvonal egyrészt a tőkés-földesúri rendszer megszüntetéséhez, másrészt a modern társadalom követelményeiből fakadó szocialista munkásmozgalmi törekvések kibontakozásához vezetett.

Az említett periódus egyben a nemzeti törekvések kiteljesedésének, a nemzeti válásnak az időszaka. A történelmi iv

1918-ban a román nép közös hazájának megteremtési mozzanatában kulminál. E sorsforduló jellegű eseménnyel zárul Románia történelmének újkori szakasza.

FEHÉR TÁVIRATOK KORMOS ISTVÁNNAK (Élet és Irodalom, 1977. 42—43.)

Már nem tőle jött a távirat, hogy mikor érkezik, mások küldték, róla, vagyis már csak holt teteméről. És most szállnak vissza a fehér táviratok, hozzá, a tegnap még élőhöz, akit oly sokan szerettek és tiszteltek: mindazok, akik költészetét és gyilkos tréfái ellenére is meleg emberségét megismerhették.

Egy évvel ezelőtt még így kezdhettem a vele készített interjút Bertha Bulcsu: „Kormos István a nyerő vesztes. Születése pillanatától vesztesre áll, és veszít. Nagy tételekben veszít. Mindent, szülőket, családot, biztonságot, pénzt, könyvet, lakást, munkakedvet. Most, hogy elmúlt ötvenéves, már ünnepelhetnek is, mint a legnagyobb veszítőt, ha nem állna közben nyeresre. Mindig veszített, most mégis nyeresben van. Úgy veszített, hogy nyert. Az ortalomban felnőtt szerencsés vetélytársak közül sokan eltávoztak már, megölték magukat, vagy belehaltak valamibe. Kormosnak viszont komoly tartalékai vannak. Tehetséges, ír, humora van, belső békéje, élvezi a játékot, az italt, a szerelmet is.“ (*Interjú Kormos Istvánnal*. Jelenkor, 1976. 10.) A hetvenes évek valójában már nemcsak gyermekekhez szóló könyveinek népszerűségét, hanem „felnőtt“ költészetének elismerését is meghozták (*Szegény Yorick*, 1971, N. N. *bolyongásai*, 1975). *Fehér mágia* címen műfordításainak kötete is napvilágot lát (1974), és szinte megszámlálhatatlanok a válogatásában megjelent lírai antológiák. (Kitünően ismerte, értette a magyar költészetet, általában a poézist.) Főszerkesztője volt a Móra Kiadónak, a fiatalokat — írókat és olvasókat — nagyon szerette. Nemrég nyilatkozott a hagyomány szerepéről a fiatal magyar lírában (*Kortárs*, 1977. 7.). És amikor utoljára Kolozsváron járt, a Kozmosz Könyvek sorozatában kiadandó fiatal román költők antológiájára ügyében tájékozódott; külön felhívta a figyelmet egy ifjú budapesti lírikusra, Nagy Gáspárra, akit föltétlenül foglalkoztatni kellene a tervezett kötet összeállításakor mint fordítót...

Hogy milyen pályát futott be Kormos, amíg a jelenkori magyar költészet élvonalába érkezett, arról a rá jellemző mesélőkedvvel vallott az *Új Írás* olvasóinak (*A vasmosás törője alatt*. *Új Írás*, 1976. 9.). Hogy barátként, pálya-

társként ki volt, arról az első döbbenet után Orbán Ottó, Tamkó Sirtó Károly, Tornai József versben, Sütő András, Csorika István prózában szólott. Már ez a névsor (az *Élet és Irodalom*ból), a skála szélessége sokatmondó. Sütő András *Fehér táviratának* utolsó mondata szerint: „Ahol a tiltás: mindig ott a költő.“ (Emlékező esszéjét *A Hétben* is olvashattuk.) Csorika, Kormos István életének régi tanúja a halálból így szólítja vissza barátját: „Neked mindjárt az első turnussal kell jönnöd. Akárhogyan soroltak is be az odaíti protokollistán, mi a királyok és fejedelmek csapatakban várunk vissza. Jobboldon Villomnal, balkézről Chaucerral.“ A Farkasréti temetőben gyászbeszédet — prózaverset — mondó Nagy László pedig így vonta meg a költői életmű koordinátáit: „Páratlan versbeszéd az övé a hazában. Diákos, kópés, góbés, fíntoros meg fricskás kezdettől végig. A végzetig egyre sokrétűbb, dúsabb, de egyöntetű. Örök elevenség, mert megrögzötten sohasemelemez, így eleve elrettenti héthatáron túlra az unalmat. Ez a hang a bánat, a tragikum közegében szakadékokat jár s kiállja a próbát. Nem kacérkodik a reménnyel, mégis reményt ad. Győztes Kormosi hang.“

LE CORBUSIER ÉS A „LAKÓGÉP“
(The Sunday Times Magazine,
1977. február 20.)

„A háborúk milliókat pusztítanak el, hány embert »ölt« meg a »lakógép« megtalálója? — kérdezi Jan Nairn a folyóirat *Sacred Cows* (Szent tehének) című sorozatában. Ez a sorozat mítikus ködbe burkolt „világhírességek“ társadalmi felelősségére kérdez rá — nem éppen tapintatos modorban. A horror atyja, Hitchcock után most a kilencven éve született és tíz éve halott Le Corbusier kerül „pellengérré“.

Jan Nairn a mítoszrombolás álarcában lép fel, valójában a modern építészeti alapvető ellentmondását feszegeti: mai világunkban létrehozható-e a „tökéletes lakógép“, megteremthető-e a „racionális tökéletesség harmóniája“. S vajon nem „vak gépész-e“, aki a megvalósult „lakógépben“ a természet költészetét véli felfedezni? Vak vezet világtalant?

Le Corbusier jóhiszeműsége nem vonható kétségbe. A Bauhaus szellemében jár el, amikor Walter Gropiusszal együtt felismeri a modern ipari forradalom jelentőségét. A különbség csak az, hogy Le Corbusier sokkal nagyobb egységben — „városokban“ — gondolkodik. A kubbista, majd konstruktivista festőként in-

duló, a térbeliség izalmával „beoltott“ művész szükségszerűen jut el a plasztikus építészet, a külső és belső tér összekapcsolásának gondolatához. Az esztétikát ki kell békíteni az iparral — vallja —, a lírai költészetnek a racionális gondolkodásmóddal kell ötvöződnie, hogy tömegméretekben is ki lehessen elgíteni a modern ember költészetigényét. Le Corbusier lakóegységei nagy tömegeknek kívánnak szállást biztosítani, ezért nem mondhatnak le a gépi civilizáció előnyeiről. S ha a gép mint eszköz a kezek ezreit tudja helyettesíteni, a gépi társadalom lakóegységét is eszköznek (gépnek) lehet tekinteni. Első kísérleteiben gépkocsi és lakóház egyítésével próbálkozik. „Autóházát“ a Citroën-gépkocsival asszociálja, és Citroëmnak nevezi. Talán e kísérletből nő ki a Le Corbusier-i építészeti emberléptékű mértékegysége — a *modulor*. A tízemeletes tömbház ötlete 1922-ben született, e lakógépeket azonban tervezőjük függőleges kertvárosoknak képzelte el. Híres „sugárzó városát“ (La Ville radieuse) egyforma lakósejtekből „építette föl“, melyek sorozatgyártása az ésszerűség követelményét elégíti ki, valójában szabad kezét ad a lírai beállítottságú, az ember fény- és levegőigényét, otthon-szükségletét kielégíteni vágyó tervezőnek.

Jan Nairn kétségkívül egyoldalú kérdésfeltevése annyiban jogosult, hogy a Le Corbusier-i tervek gyakorlati megvalósítása nem mindenben felelt meg a tervező elképzeléseinek. Sokan bírálják a Marseille-ben épített kollektív lakóházait, melyek nem elégtették ki az olyan alapvető emberi igényeket, mint a napfény és a zöld növényzet. Nem fogadták el Le Corbusier „sugárzó városának“ tervét sem, s nem valósultak meg a nagy metropolisosk (Párizs, Stockholm) átrendezésére irányuló elképzelései. Költőien megfogalmazott eszméi, önmaga állandó újrafogalmazása nehéz helyzetbe hozta követőit, gondolatai az idők folyamán dogmákká váltak, elvesztették többdimenziós, otthonteremtő értékeiket.

Le Corbusier nagy társadalmi felelősségérzetét igazolja, hogy ötven éven át kitartóan küzdött emberközpontú elveiről a népeségrobbanás, a városkoncentrációk és a gépesítés feltartóztathatatlan sodrában. „Nem pavilont csinálok önöknek, hanem Elektronikus Költeményt. Egy palackot, melynek tartalma a következőkből áll: 1. fény; 2. szín; 3. kép; 4. ritmus; 5. hang; 6. architektúra“ — nyilatkozta az 1958-as Brüsszeli Világkiállításon. A lakógép megtalálója ránk bízta palacküznetét. Más kérdés, hogy a mai építészeti dogmává változtatták ezt az örökséget.

**KARL KRAUS „FELTÁMASZTÁSA“
(Frankfurter Rundschau, 1977. 100.)**

Évről évre visszatérő kérdés: vajon végérvényesen halott-e Karl Kraus, vagy csak most kezd élni igazán. A kiadók szemmél láthatólag ez utóbbi véleményen vannak: egyre-másra jelennek meg a vele foglalkozó könyvek.

Karl Kraus „divattá“ vált. Az átlag-olvasó azonban aligha tudja követni a Karl Kraus-irodalom megjelenésének ütemét. Nemcsak azért, mert ez az irodalom egyre terjedelmesebb (műveinek kritikai kiadása 17 kötetre, a *Die Fackel* újranyomatott évfolyamai 39 kötetre rúgnak, és ebbe az alapirodalomba még csak nem is számítottuk bele Otto Kerry Karl Kraus-bibliográfiáját), hanem mert sok pénz is kell hozzá. Egy Karl Kraus-kiskönyvtár, melyből nem hiányozhat Walter Benjamin Karl Kraus-esszéje sem, legalább 1000 nyugatnémet márkába kerül, és mintegy 30 000 lapot foglal magában.

Talán szokatlan ez a „mennyeségi“ szemlélet, de Karl Kraus esetében az életmű befogadását mindenképpen szűkebb keretek közé szorítja, amint azt a divat tényleges arányai alapján sejteni lehetne. A Kraus-életmű befogadása különben sem mondható egységesnek. Vanak, akiket mint bestseller-szerző érdekel, elég népes azok tábora, akik irodalomtörténeti jelenségként, érdekes kutatási tárgyként kezelik, mások pedig egy követendő magatartás példáját látják benne. Az újabb Kraus-irodalom — a cikkíró véleménye szerint — át-rajzolja az eddigi, egyoldalúan pozitív vagy negatív Kraus-képet.

Ezt kedvező körülmények találkozása tette lehetővé. Megjelentek a Sidonie Nadherny von Borutinhez írt levelek, és felnőtt az a nemzedék, amely már nem kortársra Krausnak, tehát nem befolyásolhatják azok a kötöttségek, amelyek olyannyira jellemezték az ötvenes-hatvanas évek Kraus-szemléletét. Az új generáció a kortársak sztereotípiáitól elszakadva megkérdőjelezi azt az éppen Karl Kraustól származó és azóta irodalomtörténeti tabuává merevített tételt, mely az életművet kizárólag nyelvi-költői teljesítményként értékelte.

A Sidonie-hez írt levelek (1913—1936) Karl Kraus magánéletének döntő jelentőségű dokumentumaként 1974-ben jelentek meg először, és arról tanúskodnak, hogy az életpillér Karl Krausnak is megvoltak mindazok a csak „magán-életben“ feltárulkozó gyengéi, amelyekért kortársait „nyilvános“ írásaiban oly kegyetlenül elmarasztalta. Mi sem lenne könnyebb, mint leveleiből előbányászni, majd fejére olvasni mindazokat

a „gondolkodást bénító“ közhelyeket, amelyek ellen egész életében hadakozott. Ellentmondásba kerülünk volna a Karl Kraus-i eszménnyel, mely nem tűrte meg a valóságnak ellentmondó látszatokat? A „látszatok leleplezésében“ elkötelezett Karl Kraust csak az tudja leveleiben „rajtakapni“, aki a látszat—valóság megfelelést egészen másutt keresi, mint ahol az található; az a hűség, amellyel Kraus szerelmét őrizte (idealizálta?), éppúgy ellentéte a közhelyek világának, mint maga a krausi életmű, a magánélet valósága tehát semmiben sem cáfolja a nyilvánosságnak szóló „látszatot“.

Életének és életművének ismeretlen vonatkozásai hívták életre az ún. *Kraus-Füzeteket*, melyek évi négyeszeres megjelenéssel új lendületet adtak a Kraus-kutatásnak. A szerkesztők célja: a még közöletlen hagyaték megismertetése, a nyomtatásban megjelent művek új szempontokból való „becserkészése“, fel-táratlan életrajzi adalékok közlése, a Fackel-repertorium összeállítása stb. Az első füzet 1933—1936 címmel jelent meg, és Karl Kraus életének legvitatottabb szakaszával foglalkozik. Ezekben az években kötelezi el magát nyilvánosan az ausztrófasiszta Dollfuss-rendszer mellett, s fordul élesen szembe az osztrák szociáldemokráciával.

Ezek az évek már csak azért is fontosak a Kraus-kutatásban, mert az eddigi, egyoldalú Kraus-értelmezések felülvizsgálatára készítenek. Az eddigi értelmezések, kivált azok, amelyek 1945 után jelentek meg, Karl Krausszal szinte kizárólag csak mint „szatirikussal és nyelv-művésszel“ foglalkoztak, és egyáltalán nem tették fel maguknak a kérdést: volt-e befolyása, s ha igen, milyen előjelű és mekkora befolyása volt írásainak Ausztria társadalmi és politikai életére 1900 és 1936 között. Egyetlen alapos tanulmány foglalkozik csak munkásságának társadalmi vonatkozásaival, Alfred Phabigan osztrák politológusnak *Karl Kraus és a szocializmus* (Bécs, 1976) című könyve. A könyvből egy a társadalmi és politikai viszonyok közvetlen befolyásolására törekvő, ám lényegében apolitikus beállítottságú publicista pályaképe bontakozik ki. Csak ebben az összefüggésben lehet magyarázatot találni politikai irányítójának kilengéseire, például a Hitler uralomra-jutása utáni különös „fordulatára“, mikor az osztrák szociáldemokratáknak hátat fordítva mint „kisebbit rosszat“ elfogadja Dollfust, mert a szociáldemokráciát nem tartja elég erősnek arra, hogy ellenállhasson a náciizmusnak. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy Kraus sohasem valamely párt tagjaként,

hanem mindig magányosan lépett a politikai küzdőterre, ezért szubjektív világnézete alapján olyan morális jellegű követeléseket támasztott a politikával szemben, amelyeknek sohasem volt reális esélyük a megvalósulásra. Az adatokban gazdag és izgalmas tanulmány Kraus politikai tevékenységének központi kérdésével csak felületesen foglalkozik. Esztétikájának politikai értékrendszerét alig elemzi, csak politikai szemzőből vizsgálja a Kraus-életművet, és az így „politikussá” absztrahált Kraus verseit és szatíráit is politikai megnyilvánulásoknak fogja fel, figyelmen kívül hagyva, hogy e műfajok formai szabályai mennyire befolyásolják ezek tartalmát is. Phabigan könyve korlátaival együtt is jelentős fordulat a Kraus-kutatásban: először szabadítja fel Karl Kraust az irodalomtörténeti sztereotípiák egyeduralma alól.

A Kraus-kutatás újabb eredményeit összefoglalóan jellemezve: bennük egy csak most kibontakozó újraértékelési folyamat előjeleit véli felfedezni a cikkíró, Manfred Müller.

AZ IGAZI IRODALOM, HA SPORT ... (Tiszatáj, 1977. 9.)

„... a Te sportszereteted nagy romantikus dolog” — írja nyilvános „sportlevelében” Tandori Dezső, a rendkívüli képességekkel megáldott költő és műfordító Ottlik Gézának, az *Iskola a határon* szerzőjének; prózaíró társat is mondhatnánk, mert a *Tiszatáj*ban jó szerkesztői érzékekkel közreadott (sőt más írásokkal amolyan súlyponttá alakított) két Tandori-levél egy prózakötet születéséhez kapcsolódik. Ahogy dr. Kamuti Jenőhöz, a világhírű törvívóhoz (és orvoshoz) címzett levélben olvassuk, ez a (közben *Itt éjszaka koalák járnak* címmel megjelent) könyv „gyermeknek szólna, képzelje olyasvalahogy, mintha a Micimackó alakjai egy Nagy Különtornán vennének részt, s mintha egy ilyen könyv vázát egy igazi verseny története adná. Nem ismertethetem tőviről-hegyire a dolgot; a versenylétkör, a torna világ az Ön számára sokkal elemibb élmény... talán egy-egy utalás is elég lesz. D’Oriola, Di Rosa, Mangiarotti, feledhetetlen nevek. Hanem aki később születik? Aki már csak hallomásból ismeri őket? Jönnek az újabb és újabb egyéniségek, és mindegyik nemzedéknek, a nemzedékek el nem választható, egymásba oldódó, közös nagy tornákon találkozó-búcsúzó sorának kell, hogy valami szerény jelképe legyen; ahogy Önök a gyakran évtizedekig tartó páratlan és mindennapi izgalmakat, gondolatébresztő eseménysorokat szolgáltatják érdeklődő,

éhes figyelmünknek, így kellene — már aki kedvet s hajlandóságot érez rá — nekünk, írónak a sport élményvilágától természetesen némi áttétel-távolban, de a remélhető Örök-Ugyanazt-És-Mást élve, párhuzamos, külső pályákon elindítani bizonyos Alakokat, Játékosokat... Kamuti Jenő, az 1977-es nemzetközi Fair Play díj kitüntetője, elérte a játékot, s hasonló hangvételű levéllel kapcsolódott be e nem mindennapi vállalkozásba.

Ottliknak írt levelében Tandori idézi idősebb íróbarátja mondatát a sportról: „mégiscsak az erőszakoskodás legcivilizáltabb formája”, beleszövi Németh Miklós gerelyhajító győzelmét Montrealban, a lengyel rövidtávfutónő-csodát, Szewinskát, és még sok egyebet, köznapit életet, filozófiát, míg csak oly sűrű szövésű modern prózává össze nem áll a szöveg, hogy már egy Tandori-verssel vetekszik. Íme, egy részlet: „... emlékszem, amikor ez szóba került, iszonyú lendületbe jöttél, mint mindig, helyesen, ilyenkor mintha végigcsinálnád a Németh dobását, elemzed az arcát, azt, amit gondolhat, de nem úgy, hogy »mit gondolt akkor«, hanem a tökéletesség igényének szinte unalmas, unott külszínét, a rilkei »megérlelődés« egyhangúságát, mely még csak magányosan se áll, áll szemben a mindig és azonnal virágozni akarók könnyebb fajsúlyú — »rém fontos« — aktualitásával, viszont hát nincs-e itt is ellentmondás, hiszen a sporteredmények, főleg a nagy versenyeken, olimpiákon kivívott győzelmek a világ legpontosabban aktuális dolgai, mert — hasson ám bármily »mesterkéltnek« a sport eseményrendszere, legyen bármily »hamisító« a pillanatnyiság, legyen, igen, mert az, erőszak maga a verseny időpontjának kiírása is, hasonlítson, túllendülni igyekező, az emberi szervezéslehetőségek produktumaira a lebonyolítás, manipulálja versenyzőjét az emberiség összállaga talán még a mozdulat kivitelezésében is, befolyásolja ám azzal a csel-törekvéssel, hogy valahonnét valahova juthatunk, valamit legyőzhetünk, ha egymást legyőzzük, mondod, mert Téged idézlek itt szinte mindvégig, egészen az utolsó pillanattig, amikor majd magamra, a Koala Bajnokságra is sort kerítek, erre a szintén »eszelsz nek« látszó versenyrendszerre...”

IDEGEN TOLLAK IPARA (Le Monde des livres, 1977. 10 089.)

A törvény társszerzőnek, a szolgálataira ráutalt kiadó a szerző munkatársának tekinti. Sem így, sem úgy nem azonos az „irodalmi néger”, úgy, ahogy ma

ismerjük, azzal az Auguste Maquet tanárral, aki valamikor a múlt században megírta a Cellamare-összeesküvés történetét; a kiadó, akinek a kéziratot felajánlotta, méltányolta a témát, annál kevésbé a megvalósítást. Kelendő könyvvé alakítandó a sete-suta kéziratot a mindenre alkalmasságáról ismert idősebb Dumas-t kérte fel. Amint látjuk, a „néger“ szerepét ebben a nevezetes történetben nem a névtelen Maquet töltötte be, hanem a nagy Dumas. Perre került az ügy, s a bíróság úgy döntött, hogy szerző az, aki a tehetséget adja, s nem pedig, aki csak a nevet a műhöz. Abban az időben ugyanis nemcsak a szerzőség, de a hírnév kritériumai is merőben különböztek a maiaktól. A hírnév létrejöttében manapság a reklámnak legalább akkora szerepe van, mint az értéknek. Egykor azonban aligha tehetett szert hírnévre az, aki nem volt a fogalmazás, a nyelv mestere, amint azt az eredetileg nem is irodalmi szándékkal, a nagyközönség számára írott levelezések meggyőzően bizonyítják. Valamikor senkinek sem jutott volna eszébe, hogy híres színésznőket, egy Mars kisasszonyt vagy Rachelt felkérjen: írja meg az emlékiratait.

Pedig ami mintegy három évtizede oly virágzóvá tette a „négerség“ iparát, nem egyéb, mint éppen a dokumentumok, visszaemlékezések, vallomások egyre növekvő túlsúlya a nemzetközi könyvkiadásban. Különböző tevékenységi ágak sztárjainak könyvét vásárolja a közönség, tehát gyártja a könyvpiar, és sztár lehet bárki, akit valamely területen számottevő szerephez juttat az időszerűség. S a szófűzés művészetében jártas politikusokhoz, színésznőkhöz, énekesekhez, orvosokhoz képest légió azok száma, kiknek nem adatott meg e képesség, vagy nem érnek rá megmoldolni közlendőiket.

Itt érvényesül aztán az „idegen tollak“ jelentősége. Persze „néger“ és „néger“ között számottevő a különbség. Maga a testület — akárcsak a sportolóké — számon tart profikat és műkedvelőket, állandó vagy alkalmi tollkölcsönzőket. Egyesek 5—6000, sőt 7000 frankot is megkeresnek havonta, mint Marie Cardinal, amikor még nem volt a SELF, a Francia Nyelvű Írók Szakszervezetének elnöke, s évenként nem egy könyvet írt a saját neve alatt, hanem hetet — másoknak. Egyesek az „irodalmi négerék“ közül öntudatosan vállalják helyzetüket, „közíró“-nak nevezik magukat vagy humorosabban: „tolltartó“-nak. Nem zsenik, se nem segédmunkások, hanem derék iparosok, ismerik a szakma minden fogását. A kiadói világ ipari részlegén található, ebben a jókora rezervátumban, ahol a feltétele-

zett bestseller terem. Másokat a szükség vetett a névtelen írói munka partjára, nehezen vagy egyáltalán nem békélnek meg sorsukkal, átmenetnek tekintik, s vagy beletörnek, vagy kiugranak.

Egyáltalán: mi árulja el a „négerszagot“, az idegen toll nyomát egy-egy könyvaláíráson, amelyen még ott ragyog a vakulámpa fénye? Hosszú ideig nem volt szokás „a szerző munkatársára“ vonatkozó legcsekélyebb utalás sem. Újabbán akadnak kivételek az íratlan szabály alól; az Egyesült Államokban például nemrég jelent meg *A Manson-ügy*, s szerzőiként a vizsgálóbíró és a bűntényről, a nyomozásról nem a bírósági jegyzőkönyvek stílusában beszámoló újságíró szerepelnek — együtt. Ha a méltányosságnak nem is ezen a fokán, de mindenképpen a korrekt eljárás szándékáról tanúskodik az a könyv, amelynek címlapján csupa nagybetűvel Jean Leroy-Guyo, a sarki tengervidékek jeles kutatójának neve olvasható, s szerényebb szedéssel, de szintén a címlap tudósít, hogy a könyv „Nadine Lefebure közreműködésével készült“; utóbbi a Gallimard kiadó szerzője (ami egymagában is jó ajánlólevél!) s regénye az 1976-os Goncourt-esélyesek listáján szerepel.

Annál kevesebben tudják, hogy ugyancsak Marie Cardinal nélkül Gisèle Halimi nagy visszhangot keltett könyve, *A nők ügye* korántsem sikeredett volna olyan hatásossá, de még az azonos munkatárssal dolgozó Bedford hercegnő visszaemlékezései sem érték volna el a kívánt példányszámot. Másfelől: koholmányoknak bizonyult az, amit egy rádiórecenzió kürtölt világgá a minap: Simone Signoret igenis maga fogalmazta önéletrajzát, nem pedig Maurice Pons, aki erélyesen cáfolta a rosszhiszemű hírverést. Az indiszkrét szerkesztőt megrovásban részesítették.

Az Opera Mundi Vécu-sorozatát szinte kizárólag olyan művek alkotják, amelyeknek „a szerzője az a személyiség, akinek köztérdekű tapasztalatai, emlékei vannak, története van, a szerző munkatársa pedig az a személy, aki megszövegezi, nyomdakésszé formálja a nyersanyagot“. A sorozat szerkesztője szerint haladásnak tekinthető, hogy az utóbbi újabbán százalékot kap a szerzői díjból, nem valamilyen tetszőleges, csekély javadalmazást. Szerződése válogatja, hogy a „közreműködőt“ (vagyis a könyv megíróját) a példányszám utáni szerzői jog 25 vagy 50 százaléka illeti meg. Az újdonság éppen abban áll, hogy a „négerék“ többsége ma már nem törődik bele korlátozott jogaiba, s mind anyagi, mind pedig erkölcsi tekintetben többet követel, kilép a névtelenségből, és szerepe nyilvánosság előtti kidomborítására

törekszik. Károsult alighanem az állítólagos szerző lesz, az, akit ez a folyamat éppen bitorolt babérajaitól foszt meg. A műfaj, ahogyan ezt a sajtós együttműködést a szakmában nevezik, hagyományosan méltánytalan formájában hanyatlík — ez kétségtelen. Még sok az olyan könyv, mint amelyet Simone Bertrand (Edith Piaf húga) adott ki, és az a Marcelle Routier írt meg, aki jelenleg Michèle Morgan emlékezősein dolgozik. De már tért hódít a teljes és nyílt interjúkötet, amelyet magnóról öntenek könyvalakba.

„Az irodalmi néger“ tudása, lelkiismerete, tehetsége, személyisége! — a legnagyobb mértékben nélkülözhetetlen eleme bizonyos, egyre nagyobb keresletnek örvendő könyvtípusnak.

HIHETŐ LEHETETLEN

(Sunday Magazine Telegraph, 1977. 51.)

„Nem hihet el senki lehetetlen dolgot“ — mondja Alice a Fehér Királynőnek a tükrör mögött rejlő országban, amikor az bevallja, hogy százegy éves. „Pusztán egy kis gyakorlat kérdése“ — nyugtatja meg az uralkodónó.

Tanácsa okos tanács, mindannyian megfogadhatjuk. Ki ne hitte volna a közelmúltig, hogy Alice kalandjait már mind közölték? Ki gondolta volna, hogy még újak jöhetnek? Hiszen a kortársai előtt elsősorban mint matematikus ismert Charles Lutwidge Dodgson — írói nevén Lewis Carroll — nyolc évtizede halott. És mégis, a recenziált lap nemrég közölt első ízben egy részletet a *Through the Looking-Glass and What Alice Found There*-ből (A tükrön át lépve, és mit talált ott Alice), miután több mint százegy évet várt arra, hogy felfedezzék. Sőt, mi több, Alice történetének ez az idáig ismeretlen mozzanata nem jelentéktelen kéziratföredék, hanem egy egészében kibontakoztatott, elbűvölő új szereplőről — a zsémbes öreg Parókás Darázsról — szóló, szellemes eredeti versbetétet tartalmazó fejezet, amelyet Stuart Dodgson Collingwood, Carroll unokaöccse is említett az író életrajzában. „A mellőzött fejezet egy darásról szól“ — írja Collingwood, de John Tenniel, az *Alice's Adventures in Wonderland* (Alice Csodaországban), valamint fentebb említett folytatása első kiadásának híres illusztrátora a parókás darászat grafikailag megvalósíthatatlannak, használhatatlannak találta, és ezért maradt ki a könyvből, kallódott el.

A kézirat hosszú ideig tartó eredménytelen keresése után senki sem kételkedett abban, hogy sohasem is létezett. Nemrég azonban egy árverésen a könyv néhány oldalának Carroll saját kezű, a fejezet kihagyására vonatkozó, nyomdának szóló utasításával ellátott levonattal megvásárolta egy New York-i gyűjtő. Martin Gardner Carroll-kutató kérésére Norman Armour, a kézirat újdonsült tulajdonosa az észak-amerikai Lewis Carroll Társaság rendelkezésére bocsátotta az anyagot, így tehát az idén napvilágot láthatott az új Alice-fejezet.

Carroll félenk, visszahúzódo, gyermekkel barátkozó ember volt, az oxfordi Christ Church kollégium tanára, s főművét — a két Alice-könyvet, a világ-irodalom e két gyöngyszemét — a dékán kislányának, Alice Liddelnek írta. A két bűbajos könyvet csaknem ötven nyelvre lefordították. Az első kötetet többek között Kosztolányi tolmácsolta 1936-ban *Évike tündérországbán* címmel (ma a magyar olvasók körében *ennek* egy átdolgozott változata, az 1958-ban megjelent *Alice Csodaországban* a legismertebb). A második, nálunk kevésbé ismert kötetben Alice álmában átlép a kandalló fölött levő tükrön, és egy csodálatos országba kerül, ahol játékos lesz egy élő sakkjátékban. Miután találkozik a Fehér és Piros Királynőkkel, a nyolcadik fejezetben a Fehér és Piros Lovagokkal — sakklovakkal — is beszédbe elegyedik. A Fehér Lovag megígéri neki, hogy miután átjut a következő patakon, maga is királynő lesz. Miután elválnak, Alice néhány lépés után a patakhoz ér. Itt találkozik a Parókás Darázzsal — s erről a találkozásról szól a nemrég felbukkant fejezet.

Hogy hol rejtőzött a tükrök birodalmának e története több mint száz évig? Az árverés katalógusa titokban tartja. Tényleg Tenniel miatt maradt volna ki az első kiadásból a Parókás Darázs epizódja? Sok kérdés megválaszolatlan még, de ha már elhittük a lehetetlent, hogy egy hiányzó fejezet több mint száz év után megkerül, miért ne remélhetnénk, hogy a két Alice-könyv vagy Carroll későbbi könyve, a *Sylvie and Bruno* máig is felfedezetlen *kéziratai* felbukkannak egy cipősdobozban, egy padláson, egy régi újságtekercs közepén? Lehetsélen? Elvégre „pusztán egy kis gyakorlat kérdése“ az egész. Ne felejtsük el: a tükrör országának egyik bűbajos szereplője, a Fehér Királynő olykor nem kevesebb, mint hat lehetetlenséget is elhitt reggeli előtt!